

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

INSTITUTIONAL ASPECTS OF INFORMATION ECONOMY DEVELOPMENT

Стаття охоплює теоретико-методичні та практичні аспекти розвитку інституціонального забезпечення інформаційної економіки. В дослідженні розкрито сучасне розуміння феномена інформаційної економіки та для сприяння розбудові інформаційної економіки запропоновано інституціональне забезпечення, яке складається з комплексу інститутів на макро-, мезо- та мікроекономічному рівні. Важлива роль серед запропонованих інститутів відводиться інститутам інтелектуальної власності, корпоративної соціальної відповідальності, заінтересованих сторін, держави, законодавчої системи, інвесторів, вищої школи, корпоративного управління. Особливу увагу приділено поняттю веб-доступності в контексті КСВ, що забезпечуватиме рівні умови доступу до електронних ресурсів для всіх користувачів. Виявлені тенденції та особливості розвитку ринку інформаційно-комунікаційних технологій в Україні, національної інформаційної сфери в частинах нормативно-правового забезпечення, державного управління та зв'язків з громадськістю. Запропоновані відповідні рекомендації.

Статья охватывает теоретико-методические и практические аспекты развития институционального обеспечения информационной экономики. В исследовании раскрыто современное понимание феномена информационной экономики и для содействия развитию информационной экономики предложено институциональное обеспечение, состоящее из комплекса институтов на макро-, мезо- и микроэкономическом уровне. Важная роль среди предложенных институтов отводится институтам интеллектуальной собственности, корпоративной социальной ответственности, заинтересованных сторон, государства, законодательной системы, инвесторов, высшей школы, корпоративного управления. Особое внимание уделено понятию веб-доступности в контексте КСО, которое обеспечивает равные условия доступа к электронным ресурсам для всех пользователей. Выявлены тенденции и особенности развития рынка информационно-коммуникационных технологий в Украине, национальной информационной сферы в частях нормативно-правового обеспечения, государственного управления и связей с общественностью. Предложены соответствующие рекомендации.

The article covers theoretical and practical principles of institutional providing of information economy. The study revealed the current understanding of the phenomenon of the information economy and in favor of the information economy development the institutional providing is offered. It consists of a set of institutes at the macro, meso and micro level. The

important role of the proposed institutes is given to the institute of intellectual property, corporate social responsibility, stakeholders, state, law system, investors, higher education, corporate governance. Particular attention is paid to the concept of web accessibility in the context of CSR that will ensure equal access to electronic resources for all users. The trends and characteristics of the information and communication technologies market development in Ukraine are described. The national information sector particularly regulatory support, government and public relations are characterized. The proper recommendations are proposed.

Ключові слова. Інформаційна економіка, інститут, інституціональне забезпечення, корпоративна соціальна відповідальність, інформаційне суспільство, веб-доступність, інформаційно-комунікаційні технології.

Вступ. Перехід від індустріальної до інформаційної економіки обумовлений посиленням глобалізаційних та інтеграційних процесів, актуалізацією ролі інформаційно-комунікаційних і мережевих технологій, зменшенням бар'єрів між суб'єктами господарюючих відносин, підвищенням мобільності та динамічності суспільства.

В розвинених країнах вже сформовано інституціональне забезпечення, зокрема інститути інтелектуальної власності, корпоративної соціальної відповідальності та накопичено фінансові кошти для його підтримки та розвитку, що дозволяє будувати інформаційну економіку.

Дослідженню проблематики розвитку інформаційної економіки присвячено багато наукових праць, зокрема М. Портера, Ф. Махлупа, М. Пората, В. Гейця, Л. Федулової [3, 4]. В сфері дослідження та розвитку інституціональної теорії значний внесок здійснили Дж. Бьюкенен, В. Дементьєв, Г. Демсец, Р. Коуз, Р. Капелюшников, Д. Норт, Р. Нурєєв.

Слід зазначити, що в наукових доробках як вітчизняних так і зарубіжних вчених детально проаналізовано особливості формування інститутів у перехідних економіках та розкрита необхідність радикальних інституціональних перетворень. Однак, на даний час недостатньо дослідженими залишається низка питань, які стосуються формування інституціонального забезпечення для інформаційної економіки. Зважаючи на важливість інформаційної компоненти в процесах подальшого розвитку вітчизняної економіки, ігнорування ролі інноваційного ресурсу як безпосередньої рушійної сили суспільства існує об'єктивна необхідність у дослідженні теоретико-методичних та практичних аспектів розвитку інституціонального забезпечення інформаційної економіки. Недостатня розробленість зазначених питань, їх актуальність та практичне значення визначили мету даного дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження передумов формування інституціонального забезпечення, обґрунтування його складових для сприяння розбудові інформаційної економіки, виявлення тенденції та особливості розвитку ринку інформаційно-комунікаційних технологій в Україні

Методологія. Основні наукові результати дослідження базуються на загальних принципах логіки і об'єктивності та отримані на основі використання системного та структурно-функціонального аналізу, що дозволило виявити сутність та місце інституціонального забезпечення в інформаційній економіці.

Результати дослідження. Сучасні тенденції розвитку світової економіки свідчать, що інформаційно-технологічна компонента є визначальною. Найбільш успішною є економіка тих країн, яка має статус інформаційної. Застарілість та відсутність сучасних технологій у практично у всіх галузях матеріального виробництва України зменшує їх потенційну привабливість перед інвесторами, що спричиняє дефіцит інвестицій та уповільнення темпів приросту ВВП держави.

Відсутність інвестиційних альтернатив у вигляді проєктів інформаційної економіки призводить до погіршення економічних перспектив України.

Розбудова інформаційної економіки може здійснюватись перед усім шляхом консолідації інформаційно-технологічних і комунікаційних галузей, що розвиваються бурхливими темпами та сучасних високотехнологічних інформаційномістких матеріальних виробництв. Наявні процеси автоматизації, комп'ютеризації та широкого застосування можливостей Інтернету в українському суспільстві є основою започаткування нової економіки, побудованої на поширенні інформаційної технології у сфері матеріального і нематеріального виробництва, перетворення інформації в один з найважливіших чинників соціально-економічного прогресу суспільства.

Для успішного функціонування *інформаційної економіки*, під якою розуміємо економічну систему країни, де інформаційний сектор посідає чільне місце та визначальним чином впливає на функціонування всіх інших галузей, необхідне застосування висококваліфікованої інтелектуальної праці, висока питома вага витрат на залучення інформаційних ресурсів, створення нової інформації, знань як головного продукту виробничої діяльності [5, 6].

Попит в інформаційній економіці становлять не матеріальні блага, як продукт індустріальної економіки, а інформаційні ресурси, що узагальнюються в інтегральний показник – рівень інформатизації. Матеріальна база інформаційної економіки ґрунтується на виробництві інформаційного електронного устаткування і використанні комп'ютерних систем.

Про передумови формування засад інформаційної економіки в Україні свідчать високі темпи розвитку всесвітньої інформаційної мережі Інтернет, яка надає послуги з передачі файлів, віддаленого доступу, електронної пошти, телеконференцій, бесіди в реальному часі тощо. Число користувачів Інтернет

в Україні становить близько 14,3 млн. осіб, а в світі зросло з 0,5 млн. в 1991 р. до 2,1 млрд. у 2011 р.

В Україні розвиток інформаційної економіки має свої особливості. Застосування та стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних послуг відзначається у містах мільйонниках. В той же час у більш невеликий та районних містах та селах через технічні причини, за умов відсутності необхідних інфраструктурних комплексів, спостерігається відставання в розвитку даної сфери.

Іншою негативною тенденцією є еміграція молоді та кваліфікованих працівників програмно-інформаційного профілю з України в більш розвинені країни, що дозволяє працівникам не тільки збільшити свої доходи, але й вдосконалювати власний професійний рівень.

Особливої актуальності набуває потреба у поєднанні традиційних виробництв з інформаційними технологіями, що уможливить охоплення телекомунікаційними і програмно-інформаційними технологіями усі сфери економіки, а обмін інформацією створить особливі електронні ринки.

Виходячи з того, що інформація як основний ресурс нової економіки значним чином відрізняється від економічних благ індустріальної економіки, тому суттєвих змін зазнають інфраструктура та інститути ринкової економіки. З метою впровадження засад інформаційної економіки, перш за все, потрібне формування відповідного інституціонального забезпечення та внесення змін в існуючі інститути (рис. 1).

Подальший розвиток інформатизації суспільства сприяє збільшенню кількості споживачів та розширенню масштабів ринку інформаційно-комунікаційних послуг. Для підвищення попиту на інформаційні послуги необхідно забезпечити широке коло споживачів доступом до комп'ютерної техніки та можливістю виходу в мережу Інтернет за умов надання якісних та оптимальних за ціною політикою послуг.

Для вирішення означених завдань необхідно створити відповідне інституційне забезпечення. Особливого значення серед інститутів, з яких складається інституціональне забезпечення, набуває *інститут держави*, основним завданням якого є яка адекватно сприяти змінам, що відбуваються в суспільстві. Саме держава має забезпечити відповідну законодавчу підтримку та захищеність основних суб'єктів інформаційних відносин. В Україні мають бути створені такі умови, в яких забезпечується правова безпека та прозорість в інформаційній сфері.

Перші кроки в означеному напрямі вже зроблені з прийняттям Закону України «Про інформацію»[1] та сформованою *законодавчою базою* України, яка включає Національну програму інформатизації, а саме [2]:

- Концепцію Національної програми інформатизації;
- сукупність державних програм з інформатизації;

- галузеві програми та проекти інформатизації;
- регіональні програми та проекти інформатизації;
- програми та проекти інформатизації органів місцевого самоврядування.

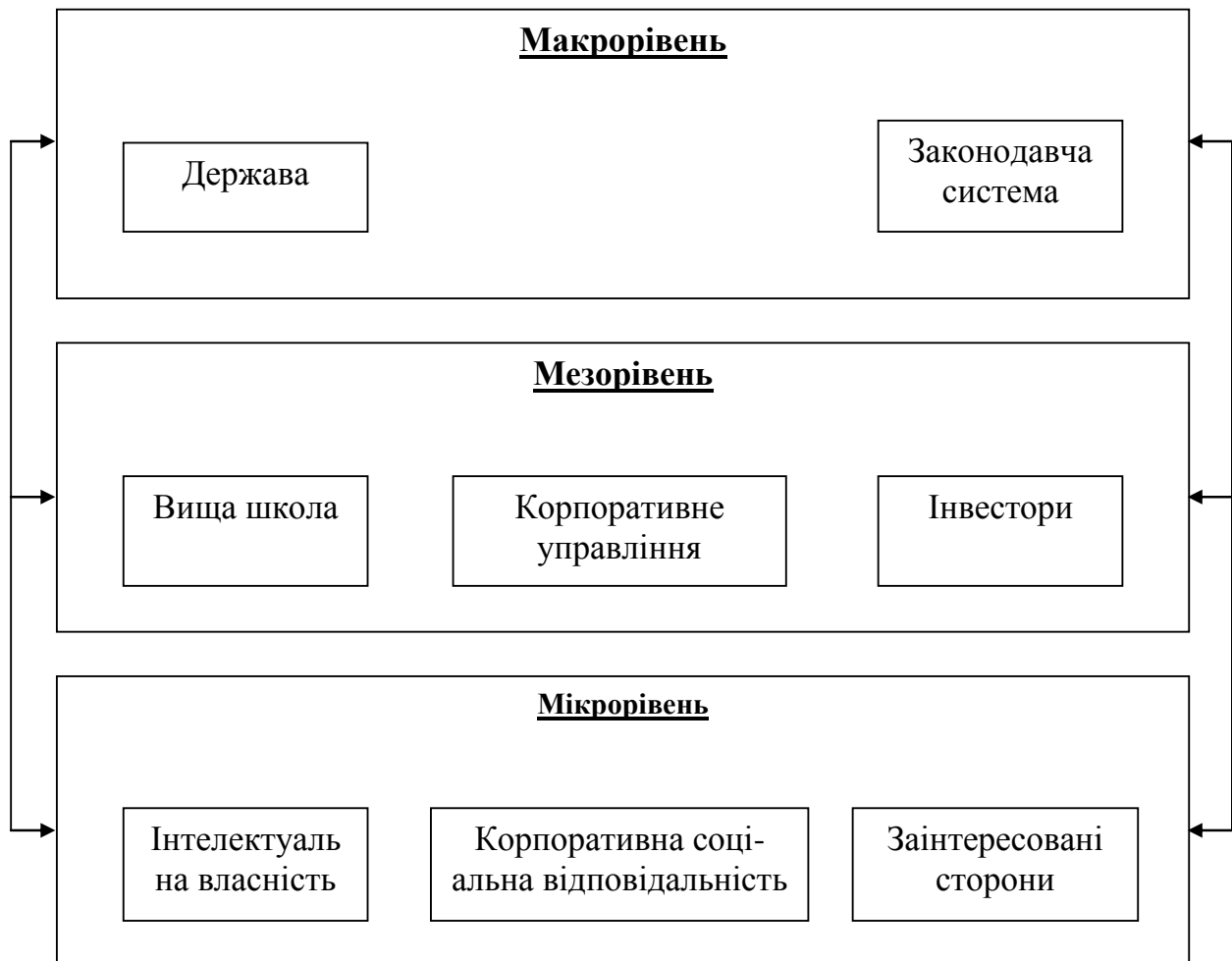

Рис. 1. Інституціональне забезпечення інформаційної економіки.

Національна програма інформатизації визначає стратегію розв'язання проблеми забезпечення інформаційних потреб та інформаційної підтримки соціально-економічної, екологічної, науково-технічної, оборонної, національно-культурної та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення.

З метою інтенсифікації переходу до інформаційної економіки доцільною є побудова інформаційних відносин між основними суб'єктами, що мають базуватись на таких принципах.

- гарантованість права на інформацію;
- відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією;
- достовірність і повнота інформації;
- свобода вираження поглядів і переконань;

- правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації;
- захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя.

Побудова інформаційних відносин можлива за умови інформатизації економіки. Інформатизація – сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки

Важливим аспектом інформатизації суспільства є персональна інформаційна захищеність. В умовах глобалізації електронного світу досить вразливою щодо захищеності власних персональних даних залишається окрема особа-споживач Інтернет послуг. Ці та багато інших питань мають бути гарантовані та захищені державою із збереженням балансу між транспарентністю та участю осіб в інформаційному просторі, дотриманням особистих прав і свобод учасників електронної мережі.

Україна здійснила стрімкий прорив в процесі становлення інституту *корпоративного управління*. Хоча все ще існує певний простір для його подальшого розвитку. Інформаційна прозорість – одна з основних вимог корпоративного управління. Низька прозорість більшості компаній, утруднений доступ до інформації про фінансовий стан, реальних власників і афілійованості, про умови суттєвих угод стримує розвиток корпоративного управління.

Розвиток корпоративного управління в Україні стримується несприятливою для бізнесу державною політикою. Наприклад, підвищення рівня прозорості для компаній не вигідно, оскільки інформаційна відкритість робить компанію більш вразливою перед контролюючими органами та силовими структурами. Існує безліч прикладів, коли не тільки міноритарні, але й мажоритарні акціонери позбавлялися власності за участю корумпованих судів та чиновників.

З метою розвитку інституту корпоративного управління в Україні затверджено Принципи корпоративного управління та прийнято Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах».

Інвестори. Зростання електронного бізнесу, що значно сприятиме розвитку інформаційної економіки потребує вкладення інвестицій в дану галузь. Однак, оскільки розвиток інформаційних технологій, як і будь-якого нового та інноваційного проекту є непередбачуваним, тому на сьогодні

практично відсутні інституційні інвестори і головний внесок здійснюють товариства з венчурним капіталом.

З цієї причини та враховуючи специфіку ринку інформаційного капіталу органи державного управління в рамках національної політики розвитку мають приймати рішення, спрямовані на підтримку сприятливого та конкурентного середовища для одержання необхідних інвестицій в інфраструктуру ІКТ і для розвитку нових послуг.

Також важливим є створення сприятливого середовища та на основі значного поширення доступу до Інтернет стимулювати інвестиції з боку приватного сектора, заохочувати створення нових продуктів, а також сприяти співробітництву державного і приватного секторів.

Поширення інформаційної економіки вимагає розвитку *інституту вищої школи*, зокрема введення в навчальну програму предметів, які забезпечать в майбутніх фахівців комплексну систему знань, вмінь та навичок активних та досвідчених користувачів електронного простору.

В Україні вже розпочато роботу з поширення доступу до мережі Інтернет для усіх членів суспільства. На рівні держави необхідно створювати стійко функціонуючі багатоцільові публічні пункти колективного доступу до мережі Інтернет, що надають для громадян за прийнятними цінами або безкоштовно доступ до різних ресурсів. Ці пункти доступу повинні володіти достатньою пропускну здатністю для надання допомоги користувачам у бібліотеках, навчальних закладах, державних структурах, поштових відділеннях та інших громадських місцях, причому особливу увагу слід приділяти сільській місцевості, заохочуючи використання інформації та обмін знаннями.

Інститут інтелектуальної власності та правові норми його захисту потребує особливої уваги в Україні. Функціонування знань та інформації в економіці спричиняє появу нової проблеми, пов'язаної з розвитком прав власності на інформацію. Інформація та знання, що лежать в основі інтелектуальної власності, мають значення суспільних благ, і розглядати їх необхідно в рамках економіки суспільного сектора. Доступ і володіння інформацією та знаннями, їх використання необхідні не лише для прогресу науки і техніки, а й для будь-якої іншої сфери суспільної діяльності. Тобто, володіння знаннями чи інформацією є володінням комерційною таємницею, так званим ноу-хау.

Активізація діяльності в інформаційному суспільстві потребує забезпечення захисту інтелектуальної власності. Сприяння свідомій участі всіх учасників економічних відносин у вирішенні питань захисту інтелектуальної власності і спільному використанні знань за допомогою повномасштабного інформування і нарощування потенціалу є одним з основоположних елементів відкритого для всіх інформаційного суспільства.

В Україні необхідно створити законодавчу базу, в якій чітко прописано основні поняття з питань захисту прав інтелектуальної власності та виробити концепцію правової охорони використання комп'ютерних програм і баз даних відповідно до основних засад вирішення проблем захисту інтелектуальної власності.

Формування інформаційної економіки в Україні потребує розвитку інституціонального забезпечення, до складу якого входить *корпоративна соціальна відповідальність* (КСВ). Еволюція економіки та суспільства України, викликана стрімким розвитком секторів інформаційних та комунікаційних технологій, призвела до переосмислення ролі корпоративної соціальної відповідальності. На основі проведених досліджень формується висновок щодо проблем, які постають перед КСВ у інформаційній економіці. Зокрема, це низький рівень прозорості та транспарентності, недоступність знань з КСВ та корпоративного громадянства. Тому одним з важливих завдань КСВ у інформаційній економіці є формування та надання доступу до наявних електронних ресурсів (веб-сайтів), присвячених КСВ.

Веб-доступність в контексті КСВ. Одним з напрямів реалізації інституту КСВ в контексті формування інформаційної економіки України є створення рівних умов доступу до електронних ресурсів для всіх користувачів, включаючи осіб з обмеженими можливостями та людей похилого віку.

Необхідно підкреслити, що веб-доступність дозволяє людям з обмеженими можливостями сприймати, розуміти, проводити пошук і взаємодіяти з мережею Інтернет [7]. Також, веб-доступність здійснює позитивний ефект на діяльність усіх осіб, що користуються мережею Інтернет, у тому числі літніх людей зі зміною можливостей у зв'язку зі старінням.

Виходячи з того, що офіційний сайт, який належить компанії або організації є її частиною, тому він є інститутом, що має заінтересованих сторін. Заінтересованими сторонами є особи, які аналізують та розглядають дану веб-сторінку та для яких доступність до неї є критичною, що, в свою чергу, актуалізує питання веб-доступності в контексті КСВ.

Серед інтересів *заінтересованих сторін* в мережі Інтернет, можуть бути представлені такі:

- *мережа Інтернет є інфраструктурою* – в інформаційному суспільстві мережа Інтернет є однією з основних інфраструктур, де всі члени суспільства можуть отримати інформацію та здійснити соціальну та економічну діяльність;
- *права людини* – Організація Об'єднаних Націй встановила, що до прав людини відноситься доступ до інформації та комунікацій з використанням інформаційних та комунікаційних технологій (ІКТ) та ІКТ-систем;

- *населення потенційних бенефіціарів* – питання веб-доступності охоплює значну кількість людей. Орієнтовні дані проведених досліджень дозволяють приймати розрахункові припущення щодо кількості користувачів Інтернет в Україні та світі. Використання Інтернет поширюється в Україні стрімкими темпами. За даними Київського міжнародного інституту соціології [7] у 1997 р. користувачі Інтернет в Україні становили 1% дорослого населення. Протягом 2002-2010 рр. відбувалося повільне збільшення кількості користувачів (від 1% до 6%). За 2011 р. кількість користувачів Інтернет різко зросла на 11 відсотків (з 32% у березні 2011 до 43% – у лютому 2012 р.). Таким чином, темп приросту протягом 2011-2012 рр. склав 34%. Незважаючи на існуючі інфраструктурні обмеження зростає кількість користувачів в малих містах та селах. Так, за 2011–2012 рр. в малих містах спостерігалось зростання кількості користувачів з 24% у березні 2011 р. до 30% у лютому 2012р. і в сільській місцевості – з 14% до 22% за відповідний період;
- *перспективи в діяльності компаній* – виходячи з того, що більшість існуючих доменних імен були зареєстровані комерційними організаціями до кінця 2009 р. можна припустити, що компанії, як юридичні особи, створюють більшість веб-сайтів в мережі Інтернет. Таким чином, компанії, ймовірно, здійснюватимуть значний внесок в забезпечення глобальної веб-доступності, якщо кожна з них зробить свій власний офіційним веб-сайт доступним.

Переваги та витрати веб-доступності. Реалізація інституту КСВ через підвищення компаніями рівня веб-доступності власних сайтів може втілюватись в такі позитивні наслідки:

- покращення комунікаційного процесу з основними акціонерами та учасниками;
- створення, удосконалення та спрощення веб-інтерфейсу сайту Інтернет-магазину сприяє збільшенню кількості покупців (зокрема з обмеженими можливостями).

З метою формування високого рівня веб-доступності в Україні для кожної з заінтересованих осіб пропонується ряд дій, що допоможуть скоротити розрив між бажаним рівнем та існуючою реальністю (табл. 1) [8].

Втілення запропонованих заходів вимагатиме постійних консультацій і співробітництва усіх заінтересованих сторін, оскільки прийняття одного заходу учасником впливатиме на дії інших заінтересованих сторін, що в цілому забезпечить позитивний ефект в результаті спільних дій у довгостроковій перспективі. Особлива роль фахівців з КСВ буде полягати в перегляді концепції КСВ в зв'язку з новими потребами, створеними триваючими трансформаціями у напрямку переходу до інформаційної економіки. Саме з цієї причини для забезпечення відповідальності компаній за

власні дії перед суспільством КСВ фахівці повинні залишатися відкритими для активного виявлення та прийняття нових викликів інформаційної економіки, що динамічно розвивається.

Таблиця 1

Рекомендації щодо підвищення рівня веб-доступності в Україні

Макрорівень	Мікрорівень		
	Захід	Заінтересовані особи	Практичні дії
Запровадити визнання того, що веб-доступність є частиною КСВ	Робота з людьми	Особи з обмеженими можливостями, люди похилого віку	- Розширення можливостей людей з обмеженими можливостями і літніх людей висловлювати думки; - Сприяти навчанню користуватись веб-інтерфейсом;
Включити веб-доступність в стандарти КСВ як один з елементів (наприклад, у стандарти GRI)	Створення веб-технологій	Розробники веб-сайтів	- Створювати веб-сайти, що дозволяють включати доступність функцій; - Розробляти такі веб-технології, що підтримують веб-доступність та мають модний дизайн;
	Проведення тренінгів	Тренери веб-інженерів	Зробити обізнаність щодо веб-доступності стандартним компонентом освітніх програм в школах та професійних тренінгах для веб-інженерів і розробників
	Організації підтримки веб-доступності	Професіонали у сфері Інтернет-технологій	- Створити асоціації, що відповідатимуть за підвищення обізнаності та навчання з веб-доступності; - Встановити одним із завдань цих організацій - збір конкретних доказів переваг доступних веб-сайтів і обмін інформацією з широкою громадськістю;
	Рекламні події	Галузь Інтернет-технологій, рекламні агентства	- Створення звіту / огляду веб-доступності; - Проведення конкурсу веб-доступних сайтів.

В багатьох великих українських компаніях сформовані корпоративні інформаційні системи (КІС) – управлінська ідеологія, яка об'єднує бізнес-стратегію підприємства та передові інформаційні технології. Основну роль при цьому відіграє відпрацьована структура управління, автоматизація виконує другорядну, інструментальну роль.

Впровадження КІС на підприємстві надає йому такі переваги:

- можливість приймати більш обґрунтовані рішення;
- покращення якості обслуговування клієнтів;

- вдосконалення взаємовідносин із постачальниками;
  - підвищення продуктивності праці;
  - зниження собівартості продукції;
  - вдосконалення обліку фінансових і товарно-матеріальних цінностей
- поліпшення оборотності товарів і, відповідно, збільшення доходів і прибутку підприємства.

Висновки. В результаті дослідження процесу становлення інформаційної економіки в Україні визначено, що роль і значення інформаційної складової в подальшій еволюції соціальних та економічних процесів буде невпинно зростати. Теорія інформаційної економіки є новою теоретичною парадигмою, що повинна відповісти на сучасні потреби бізнесу в Україні, виходячи з особливостей її розвитку за умов подальшої глобалізації та інтеграції.

Наукова новизна проведеного дослідження полягає в запропонованому методичному підході до формування комплексу інститутів, що позитивно впливатимуть на формування інформаційної економіки в Україні. З метою розвитку інформаційної економіки потребує формування її інституціональне забезпечення, зокрема інститутів держави, законодавчої системи, вищої школи, корпоративного управління, залучення інвесторів, інтелектуальної власності, корпоративної соціальної відповідальності, заінтересованих сторін. Розвинене інституціональне забезпечення включатиме створення сприятливого економічного, політичного та законодавчого середовища для активізації інвестиційної діяльності, особливо у галузі венчурного капіталу.

Перспективним напрямом подальших досліджень є аналіз міжнародного цифрового розриву, який зумовлений нерівномірністю наукових, соціально-економічних, інституціональних і технологічних досягнень, і в умовах формування глобального інформаційного суспільства загрожує поглибленням міжнародних економічних диспропорцій та загостренням внутрішньодержавних соціально-економічних дисбалансів.

Література

1. Закон України «Про інформацію» № 2657-ХІІ // Відомості Верховної Ради України від 01.12.1992 – 1992 р., № 48, ст. 650.
2. Закон України «Про Національну програму інформатизації» № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради України від 17.07.1998 – 1998 р., № 27, ст. 181
3. Геєць В.М. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів: монографія : у 2 ч. – Ч. 1 / за ред. В.М. Гейця, А.А. Мазаракі. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008.– 389с.
4. Федулова Л.І. Економіка знань: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / НАН України; Ін-т екон. та прогнозів. НАН України. – К., 2009. – 600с.
5. Ніколаєв Є.Б. Теорія інформаційної економіки як парадигма економічної теорії: приклад методологічно сумнівного аналізу / Є.Б. Ніколаєв // Економічна теорія. – 2008. - №4. – С. 19 – 30.

6. Маслов А.О. Генеза теорії інформаційної економіки та її місце в сучасній економічній думці. - Актуальні проблеми економіки №3 (117)/ - Економічна теорія та історія економічної думки. - 2011. С.13–23.
7. Красновський О.П., Харченко Н.О. Жахливо і прекрасно: онлайн дослідження в Україні [Електронний ресурс]/ О.П. Красновський, Н.О. Харченко // Київський міжнародний інститут соціології. – Режим доступу <http://www.kiis.com.ua/>
8. Данильченко Л. С. Нерівномірність поширення сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та природа цифрового розриву / Л. С. Данильченко // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2008. - № 12/2 (34). – С. 91-97.